

Zmiana społeczna a technologie w procesie wspomagania osób starszych – wybrane rozwiązania europejskie

Social change and technology in the process of supporting the elderly – selected European solutions

Łukasz Koperski

Instytut Socjologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Streszczenie

Współcześnie dokonujące się przekształcenia, rozwój nowych mediów, gwałtowny postęp technologiczny doprowadziły do powstania innowacyjnych rozwiązań, wspomagających funkcjonowanie osób starszych. Zasadne wydaje się podejmowanie nowych inicjatyw podnoszących jakość życia seniorów, biorąc pod uwagę prognozy wskazujące na gwałtowny wzrost znaczenia tej grupy osób względem populacji. Niniejszy artykuł składa się z czterech części. W pierwszej koncentruję się na eksplikacji terminu zmiana społeczna. Druga część poświęcona została charakterystyce społecznych konsekwencji starzenia się społeczeństwa, odnosząc ją do sytuacji obecnej, jak i projektowanych prognoz społeczno-demograficznych. W trzeciej części poddałem analizie związek technologii z osobami starszymi, uwzględniając rolę technologii w codziennym funkcjonowaniu oraz nawiązując do koncepcji typów kultur autorstwa M. Mead. Część czwarta poświęcona została wskazaniu projektów dedykowanych osobom starszym, uwzględniając cel, główne założenia. (*Gerontol Pol 2017; 25; 128-133*)

Słowa kluczowe: zmiana społeczna, starzenie się, starość, technologia dla osób starszych

Abstract

Current transformations, developments in the new media, rapid technological change have all led to the creation of innovative solutions to support the functioning of the elderly. It seems reasonable to undertake more and more initiatives to raise the quality of life of seniors, taking into account forecasts pointing to a sharp increase in the importance of this population group. This article is composed of four parts. The first concentrates on an explication of the term social change. The second part is devoted to the characteristics of social consequences of population ageing, linking it to the current situation and projected socio-demographic forecasts. In the third part, I analyzed the relationship of technology and the elderly, taking into account the role of technology in everyday functioning, and referring to the concept of culture types by M. Mead. The fourth part is devoted to identifying projects dedicated to the elderly, taking into account the purpose; and the main assumptions. (*Gerontol Pol 2017; 25; 128-133*)

Keywords: social change, ageing, technology for the elderly

Rozwój nowoczesnej techniki opanowywania przyrody wyprzedził niezmiernie rozwój sił moralnych człowieka oraz rozumienie przezeń istoty porządku społecznego i społecznej kontroli (K. Mannheim, 1974) [1].

Wstęp

Zmiany cywilizacyjne, kulturowe, gospodarcze i polityczne w ostatnich kilkudziesięciu latach doprowadziły

do nowych sposobów konstruowania kategorii seniorzy. Powstało wiele opracowań poświęconych przeobrażeniom systemu zabezpieczenia społecznego, dostępu do opieki medycznej, środowiskowej, czy wreszcie zmianom związanym z aktywizacją środowiska osób starszych. Nastąpiła również zmiana w postrzeganiu seniorów – niegdyś biernych odbiorców usług, dziś aktywnych, zorientowanych konsumentów, którzy potrafią odnaleźć się w płynnej, nie zawsze jasnej i dookreślonej rzeczywistości. Rola nowych technologii dedykowa-

nym osobom starszym również uległa zmianie. Coraz częściej służą one nie bezpośredniej pomocy w sytuacji niesamodzielności, lecz wspomaganie funkcjonowania w kontekście podnoszenia jakości życia. Dostępność, powszechność i wzrost znaczenia nowych technologii oferowanych seniorom to jeden z czynników postępującej zmiany społecznej.

Teoretyczne aspekty zmiany społecznej w odniesieniu do nowych technologii

Zagadnienie zmiany społecznej zajmuje socjologów od początku istnienia uprawianej przez nich nauki. Co więcej, towarzyszy człowiekowi w opisie sytuacji, podejmowaniu decyzji, (re)konstruowaniu znaczeń. Heraklit z Efezu twierdził, że nie można dwa razy wejść do tej samej rzeki, August Comte badał zmianę w odniesieniu do dynamiki społecznej, konfrontując ją z statyką (stabilnością). W Słowniku J. Goulde'a i W. L. Kolba terminowi „zmiana społeczna” przypisuje się „(...) różnicę w stosunku do stanu poprzedniego w strukturze społecznej, instytucjach, zwyczajach lub wyposażeniu społeczeństwa (...)” [2]. W ujęciu marksistowskim, zmiana społeczna związana była z działalnością rewolucyjną. Dotyczyła przekształceń w odniesieniu do sił wytwórczych, struktury własności środków produkcji, „bazy” i „nadbudowy” [3]. W teoriach strukturalno-funkcjonalnych, będących w opozycji do ujęcia marksistowskiego, centralną pozycję stanowi równowaga. Dotychczas utożsamiana z konfliktem, dla funkcjonalistów zmiana oznacza działanie zmierzające do utrzymania równowagi [4]. Jak twierdzi A. Giddens, w epoce nowoczesnej próba opisanie i zbadania zmiany społecznej wymaga uwzględnienia następujących trzech czynników: kulturowych, ekonomicznych i politycznych [5]. Do czynników kulturowych można zaliczyć rozwój nauki i sekularyzację myślenia. Współcześnie odchodzi się od „autorytetu tradycji” i obyczajowości, na rzecz krytycznego, racjonalnego i innowacyjnego spojrzenia. Czynniki ekonomiczne wiążą się ściśle z rozwojem kapitalizmu, a więc wytwarzaniem produktów, kumulacją majątku i promowaniem technologii przemysłowych, wśród których największe znaczenie przypisuje się informacyjnym.

Ostatnią grupę czynników zmiany społecznej, stanowią dokonujące się transformacje polityczne. W nowoczesności odchodzi się od imperialistycznych dążeń typowych dla cywilizacji tradycyjnych, na rzecz zmian społecznych skierowanych dla mas, zarówno na zewnątrz, jak i wewnątrz kraju.

Umocowany filozofią oświeceniową modernizm zakładał wiarę w postępek, przyspieszając tym samym dokonujące się zmiany. Współcześnie, wkraczamy (o ile się to jeszcze nie dokonało) w czasy określane przez Z. Baumaną „płynną nowoczesnością”, a przez U. Becka „inną nowoczesnością”. A. Giddens opisując współczesne tendencje wprowadza hasła polityki emancypacyjnej i polityki życia. Pierwsze z nich oznacza „(...) nastawienie na wyzwolenie jednostek i grup z ograniczeń, które ciążą na ich szansach życiowych” [6]. Polityka życia według Giddensa to „polityka samorealizacji w refleksyjnie uporządkowanym środowisku, gdzie refleksyjność wiąże ciało jednostki z systemami o zasięgu globalnym”. Postępek, związany silnie z nowoczesnością współcześnie stanowi integralny element porządku społecznego. Nikogo już nie dziwi przyspieszenie i ergonomia w konstruowaniu wynalazków, gwałtowny rozwój mediów, technologia wspomagająca proces edukacji i terapii. Późna nowoczesność, to przede wszystkim rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Z jednej strony podnoszą one jakość, komfort życia przeciętnego człowieka. Z drugiej zaś mają charakter praktyczny i dostosowane są tym samym do możliwości funkcjonalno-poznawczych odbiorców, którymi coraz częściej są kategorie wymagające specjalnego wsparcia. Tendencje te stanowią kontynuację postępującej globalizacji, ale również wyraz zainteresowania się sytuacją jednostek zależnych.

Społeczne konsekwencje starzenia się ludności – kondycja *versus* prognoza

Rozważania nad zjawiskiem starości w perspektywie społecznej, należy rozpocząć od wyjaśnienia tego terminu. W *Słowniku gerontologii społecznej* można spotkać między innymi takie określenia jak „trzeci wiek życia”, „starość demograficzna”, „starość socjalna”. Definicja starości jest podejmowana przez większość nauk społecznych, przy czym największy wkład w badaniach nad starością przypisuje się gerontologii społecznej, wywodzącej się z socjologii. Jedną z najbardziej trafnych definicji starości jest ta, w myśl której „(...) jest to okres życia następujący po wieku dojrzałym (...)” [7]. Z kolei starzenie się stanowi dynamiczny (względem statycznego rozumienia tego terminu) proces rozpoczynający się w wieku 60. lub 65. lat, a kończący się śmiercią. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) proponuje następujące rozróżnienie starości ze względu na wiek: wiek przedstarczy (45.-59. r. ż.), wiek starzenia się – określane również jako wczesna starość (60.-74. r. ż.), późną starość (75.-89. r. ż.) oraz kategorię długowiecznych (ang. *long life*, 90 lat i powyżej). Za

najbardziej istotne z perspektywy omawianego tematu uważam przyjrzenie się starości z perspektywy demograficznej, ekonomicznej i społecznej. W ujęciu demograficznym kluczowym elementem są badania wzrostu proporcji ludności w całej populacji lub zwiększenie stosunku liczby seniorów do liczby dzieci. Według danych Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku, udział ludności w wieku poprodukcyjnym zwiększył się o 1,9 punktu procentowego w porównaniu z rokiem 2002 i obecnie wynosi 16,9% [8]. Współcześnie gerontolodzy i socjologowie mówią o zjawisku „siwienia populacji” z uwagi postępujące wydłużanie się życia i spadek dzietności. Prognozy GUS wskazują na stopniowy wzrost liczby osób starszych w Polsce względem całej populacji. W przeciągu piętnastu lat począwszy od roku 2015 szacuje się wzrost liczby seniorów o około 2 miliony, a więc niespełna 10%.

W perspektywie ekonomicznej, starość podejmowana jest ze względu na ustawodawstwo, świadczenia, ubezpieczenia społeczne i ponoszone z nimi ryzyko. Odnosi się do ilości osób znajdujących się w wieku poprodukcyjnym, określając niektóre populacje jako „stare ekonomicznie”. Innymi elementami tego aspektu pozostają struktura wydatków i wszelkie koszty utrzymania seniorów, najczęściej prowadzących jednoosobowe gospodarstwa, ponadto kwestia opieki medycznej (w tym geriatry), środowiskowej czy też „wielochorobowości” seniorów.

Społeczne starzenie się (ang. *social aging*), to „(...) obok biologicznego i psychicznego, jeden z trzech typów procesów starzenia się, który odnosi się do tego, jak jednostka spostrzega proces starzenia się i jak odnosi się do niej dane społeczeństwo” [9]. Starzenie się w ujęciu społecznym wiąże się silnie z relacją pomiędzy jednostkowym a społecznym doświadczaniem starości. Jednocześnie wraz z wiekiem, muszą ulec zmianie oczekiwania, związana z nimi rola społeczna i status społeczny. Funkcjonowanie osób starszych podlega przemianom w zależności od otoczenia społeczno-kulturowego, obyczajowości, wyznawanych wartości. Wejście w okres starości, można rozpatrywać interdyscyplinarnie traktując je jako kryzys, krytyczne wydarzenie życiowe, albo jako przemianę roli i tożsamości osoby stającej się seniorem. Począwszy od lat 60. socjologia interesowała się zagadnieniem roli osoby starszej prze-

chodzącej na emeryturę. E. W. Burgess określał ją, jako „rolę bez roli” (ang. *roleless role*). T. Parsons [10] zwracał uwagę, że uprzemysłowienie wywołujące ruchliwość społeczną przyczyniło się do rozbicia struktury tradycyjnej rodziny wielopokoleniowej, w której rola osoby starszej była przez wieki w określony sposób zdeterminowana. Odejście od pracy, porządkującej codzienność zmusiło osoby starsze do wypracowania stosownego mechanizmu obronnego, odnoszącego się do zmian statusu, pozycji społecznej, tożsamości, porządkowania codzienności. Zdaniem Parsonsa osiągnięcie „zdrowej dojrzałości” wymaga od osób starszych psychicznego przygotowania się do nowej roli.

Inną teorią wyjaśniającą proces starzenia się jest teoria stratyfikacji wiekowej. Odnosi się ona sytuacji, w której struktury społeczne, takie jak polityka państwa dotycząca emerytur osiąga rzeczywisty wpływ na proces starzenia się jednostek i na ich pozycję w społeczeństwie. Jednym z przejawów tej teorii jest pojęcie „opóźnienia strukturalnego”. Dotyczy ono sytuacji, w której struktury społeczne nie nadążają za zmianami w populacji i życiu jednostek.

W ostatnim czasie, jednym z ważniejszych nurtów w badaniach nad nazwiskiem starości jest teoria ekonomii politycznej. Zajmuje się ona opisem roli „(...) państwa i kapitalizmu jako czynników sprzyjających powstawaniu systemów dominacji i marginalizacji osób starszych”. Teoria ta skupia się na roli systemów politycznych i gospodarczych w kształtowaniu układów władzy i nierówności w państwie. Decyzje polityczne, na przykład na gruncie polityki społecznej, które są istotne dla osób starszych „(...) odzwierciedlają uwarstwienie społeczeństwa na podstawie kryteriów płci, rasy i przynależności klasowej” [11].

Społeczne aspekty starzenia się umożliwiają prognozowanie sytuacji seniorów między innymi w celu zorganizowania stosownych form wsparcia, planowania budżetu i wydatków. W odniesieniu do starzejącego się społeczeństwa polskiego, przewiduje się zatem tendencje o charakterze mniej i bardziej korzystnym [12].

Wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym wiąże się z ryzykiem ponoszenia wysokich kosztów. Wzrostowi osób utrzymujących się z niezarobkowych źródeł utrzymania nie towarzyszy harmonijny wzrost osób w wieku produktywnym. Niski przyrost naturalny

Tabela I. Udział osób w wieku poprodukcyjnym w Polsce w latach 2015-2030

Table I. The proportion of people at retirement age in Poland in 2015-2030

Rok	2015	2020	2025	2030
Procent seniorów	22,9%	25,92%	27,59%	29,00%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie GUS (2014)

może doprowadzić do pogłębienia tego stanu rzeczy. Kolejnym niekorzystnym zjawiskiem jest konieczność zagwarantowania odpowiedniej opieki medycznej, środowiskowej. Zbyt mało popularna jest profesjonalizacja lekarzy w zakresie geriatrici. Wzrasta ilość zróżnicowanych form niepełnosprawności, które dotyczą seniorów. Wielochorobowość, nieprawidłowe nawyki żywieniowe, przebyte choroby (zwłaszcza choroby układu krwionośnego) przyczyniają się do pogorszenia kondycji psychofizycznej. Kolejnym kosztem, który jednocześnie obecnie może być traktowany jako korzystna tendencja, jest konieczność organizowania przestrzeni społecznej, w tym dostosowanego do potrzeb seniorów mieszkalnictwa.

Tendencje wzrostu osób starszych nie muszą wiązać się wyłącznie z ponoszeniem przez państwo kosztów. Część współczesnych seniorów oraz osoby, które znajdują się w wieku poprodukcyjnym w najbliższych dekadach, to grupa ludzi dobrze wykształconych. Status społeczno-zawodowy tych osób prawdopodobnie będzie rzutować na wydłużenie kariery zawodowej. Powszechny dostęp do edukacji, zarówno formalnej, jak i poza formalnej (również edukacji oferowanej przez Uniwersytety Trzeciego Wieku) umożliwia podnoszenie wiedzy, umiejętności i kompetencji. Wykształcenie i charakter dotychczas wykonywanej pracy mogą rzutować na wydłużanie karier zawodowych, korzystne zmiany w nawykach żywieniowych, w sposobie spędzania czasu wolnego, podejmowaniu aktywności fizycznych. Ponadto korzystną tendencją jest wzrost znaczenia zaplecza i infrastruktury wspomagających funkcjonowanie seniorów.

Technologia a seniorzy – aspekt społeczny

W literaturze przedmiotu można spotkać dwa przeciwstawne sobie podejścia dotyczące wpływu techniki na rozwój i funkcjonowanie człowieka. Zgodnie z pierwszym, narzędzia rozwinęły człowieka, w drugim zaś zakłada się, że kultura człowieka wytworzyła zapotrzebowanie na technikę. W kontekście wspierania seniorów przy pomocy nowoczesnych technologii możemy

powiedzieć o „trzeciej drodze”, a więc sytuacji, w której narzędzia i kultura mają jednakowe znaczenie dla rozwoju człowieka. Ewolucja technologii, od Gutenberga do McLuhana, doprowadziła do powstania społeczeństwa sieciowego.

Wspomaganie osób starszych w ich codziennym funkcjonowaniu zanim przybrało obecny kształt, przechodziło stopniowe stadia rozwoju. Współcześnie jednymi z najbardziej popularnych form wykorzystywania nowych technologii w odniesieniu do seniorów, są wirtualna komunikacja (e-mail, Skype, chat) i e-learning (kursy online organizowane przez Otwarty Uniwersytet Ekonomiczny). Często stosuje się termin „wykluczenie cyfrowe” (ang. *digital divide*), podkreślając niskie kompetencje w odniesieniu do korzystania z technologii cyfrowych.

Zanim wskażę zastosowanie nowych technologii na gruncie europejskim, zasygnalizuję wyniki badań zawarte w najnowszej *Diagnozie Społecznej 2013* [13]. Projekt D. Batorskiego dotyczył korzystania z komputera i Internetu przez zróżnicowane grupy osób, w tym seniorów w wieku 60-64 lata. Wyniki badań są o tyle interesujące, że pokazują kondycję społeczeństwa polskiego na przestrzeni dziesięciu lat. W 2003 roku z Internetu korzystało zaledwie 2,8% seniorów, co jest stosunkowo niskim wynikiem w porównaniu z badaniami przeprowadzonymi w 2013, kiedy to wynik oscylował wokół 35%. W odniesieniu do statusu społeczno-zawodowego, w 2013 roku 22,5% emerytów (1,8% w 2003r.) i 28,2% rencistów (6,8% w 2003 r.) korzystało z Internetu. Następuje zatem wyraźny wzrost uczestnictwa seniorów w korzystaniu z dostępnych technologii cyfrowych. Można domniemywać, że częściowo stan ten spowodowany jest upowszechnieniem się współczesnych mediów, rozwiązań technologicznych, z drugiej zaś tworzeniem się od pewnego czasu kultury prekonfiguratywnej, a więc odwróceniem roli i treści przekazu kulturowego w stronę od pokolenia młodszego do starszego, włączając tym samym seniorów w świat mediów. Ciekawe wyniki badań uzyskano badając czynności wykonywane przy pomocy komputera. Wyniki zawarte są w tabeli II.

Tabela II. Korzystanie z komputera przez osoby starsze z uwagi na wiek i status społeczno-zawodowy
Table II. Use the computer for the elderly due to age and socio-professional status

Grupa	Kompetencje związane z pracą biurową (%)	Tworzenie i modyfikowanie stron www (%)	Programowanie (%)
60-64 lata	43	20	2
65+	32	21	2
Renciści	33	36	5
Emeryci	25	20	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Batorski D., Polacy wobec technologii cyfrowych – uwarunkowania dostępności i sposobów korzystania, [w:] Czapiński J., Panek T., *Diagnoza Społeczna 2013: warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa, s. 377.

Stosunkowo najwyższe wyniki lokowały się u osób wykorzystujących media cyfrowe w pracy biurowej. Pomiędzy wskazany grupami nie ma znacznych różnic. Może natomiast napawać optymizmem wysoki odsetek seniorów, którzy tworzą i modyfikują strony internetowe, szczególnie w grupie rencistów. Na niskim poziomie pozostają bardzo skomplikowane i specjalistyczne umiejętności, takie jak programowanie, które najczęściej związane są z pracą zawodową, a w mniejszym stopniu dzięki własnej chęci zaangażowania się. W ostatnim czasie coraz więcej słyszy się o kursach i szkoleniach obsługi komputera, skierowanych dla seniorów.

Wybrane przykłady technologii skierowanych dla osób starszych

Dyskurs dotyczący zastosowania nowych technologii dla seniorów coraz częściej niewiele ma wspólnego z komputerem. Podobnie zresztą, jak stopniowo odchodzi się od komputerów na rzecz urządzeń mobilnych, jak smartfony, i-pady, tablety. Wsparcie seniorów przy wykorzystaniu komputerów wydaje się obecnie niewystarczające. Wirtualizacja otoczenia seniora stanowi obecnie najbardziej optymalne rozwiązanie, kładąc nacisk na funkcjonowanie, samoobsługę i samodzielność. Poniżej prezentuję wybrane rozwiązania wspierania osób starszych w krajach europejskich.

Projekt HELPS (Polska)

Założenia: HELPS to projekt tworzony przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe. Jego głównym założeniem jest rozwój i konsolidacja mieszkalnictwa i opieki dla seniorów. Głównym obszarem prac jest uruchomienie pilotowego środowiska Ambient Assisted Living. Środowisko to bazować będzie na otwartej platformie AAL - universAAL, która dostarcza mechanizmów warstwy pośredniczącej umożliwiającej tworzenie inteligentnych przestrzeni użytkownika usług AAL. Ponadto w projekcie HELP planowane jest uzyskanie „żywego laboratorium” (ang. *living lab*), co daje szansę na prowadzenie dalszych prac badawczo-rozwojowych w zakresie technologii wspomagania osób starszych i niepełnosprawnych [14].

Cel: wspieranie osoby starszej lub niepełnosprawnej w codziennym życiu; sprzyjać jej aktywizacji oraz monitorowanie i zarządzanie środowiskiem domowym.

ChefMySelf (Holandia, Włochy)

Założenia: ChefMySelf to projekt służący wzmocnieniu funkcjonowania seniorów w zakresie zdrowego

żywienia. Głównym ogniwem projektu jest wielofunkcyjny robot kuchenny, który posiada przystępny interfejs, specjalnie dostosowany dla użytkowników. Jednocześnie seniorzy posiadający ChefMySelf znajdują się w wirtualnej sieci społecznej (ang. *social network*), co pozwala im nawiązywać i podtrzymywać kontakty z innymi osobami [15].

Cel: wsparcie osób starszych w samodzielnym przygotowywaniu posiłków i utrzymaniu zdrowych nawyków żywieniowych, unikając problemów związanych bezpośrednio ze starzeniem się.

Asisstant (Hiszpania, Finlandia, Austria)

Założenia: ASSISTANT to aplikacja dostępna na komputery i smartfony, która zanim została wdrożona w życie przechodziła szereg testów wśród użytkowników w wieku od 65 do 90 lat z Austrii, Finlandii i Hiszpanii. Aplikacja ta informuje użytkownika, jak długo potrwa podróż, powiadamia kiedy należy wysiąść, a nawet ostrzega o możliwych zdarzeniach na trasie. Wszystkie te informacje są pomocne w podejmowaniu odpowiednich decyzji w odpowiednim czasie. Obejmują nawet informacje dotyczące unikania schodów czy innych przeszkód architektonicznych, które mogłyby utrudnić osobom starszym poruszanie się [16].

Cel: wsparcie seniorów w zakresie orientacji w terenie. Została zaprojektowana dla osób, które nie są zaznajomione z systemem lokalnego transportu publicznego, jest to ich pierwsza wizyta w mieście, bądź też zostali zmuszeni do korzystania z transportu publicznego utraciwszy zdolność prowadzenia samochodu.

MenuMAT (Finlandia)

Założenia: Technologia MenuMAT, to inteligentny piekarnik z zamrażarką powiązany z usługą dostarczania posiłków do odbiorców. Urządzenie to produkowane na bazie istniejących komponentów składowych w Finlandii. Połączone jest z centralną platformą, która umożliwia zarządzanie usługą dostarczaną odbiorcy. Piekarnik wyposażony jest w moduł sterujący procesem podgrzewania posiłków i sygnalizację głosową. Dostarczane posiłki są pełnowartościowe, zbilansowane i dostosowane do specjalnych diet seniorów [17].

Cel: wsparcie seniorów zamieszkujących samodzielnie w zakresie utrzymaniu zdrowych nawyków żywieniowych oraz zindywidualizowanej diety, którzy nie mają problemy z poruszaniem się, bądź ich najbliższa okolica nie oferuje konkretnych produktów spożywczych.

Wnioski

Współczesne prognozy demograficzne zwiastują wzrost liczby seniorów. Tendencje te wymagają odpowiedniego przygotowania, z jednej w postaci dostosowanej infrastruktury, opieki medycznej, różnorodnych form rehabilitacji, z drugiej zaś gwałtowny wzrost znaczenia technologii przyczynia się do powstawania innowacyjnych rozwiązań wspierających seniorów w codziennym funkcjonowaniu. Zaprezentowane przykłady nie wyczerpują całości tematu, który stanowi jedynie próbę uchwycenia aplikacyjnego kierunku dokonujących się przemian. Przeobrażenia technologiczne, szczególnie w odniesieniu do osób starszych są pochodną za-

chodzących zmian społecznych, modernistycznego postępu, ponowoczesnej refleksji nad losem jednostki. Idąc dalej w tych rozważaniach, należałoby się zastanowić, czy współczesne formy wsparcia seniorów są mechanizmem społecznej inkluzji dokonującej się wraz z rozwojem technologii, czy też w większym stopniu stanowią nastawienie na zysk, konkurencyjność, handel pomysłami i rozwiązaniami, oraz czy zmiany te implikowane są ekonomią, dominacją innowacji, czy też refleksją nad uczestnictwem osób starszych w przestrzeni społecznej.

Konflikt interesów / Conflict of interest

Brak/None

Piśmiennictwo

1. Mannheim K. Człowiek i społeczeństwo w dobie przebudowy. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN; 1974.
2. Gould J, Kolb WL. A Dictionary of the Social Sciences. New York; 1967. s. 647.
3. Marks K. Przyczynek do krytyki ekonomii politycznej. Warszawa; 1953. s. 5.
4. Merton RK. Social Theory and Social Structure. New York; 1957.
5. Giddens A. Socjologia. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; 2012. s. 124-125.
6. Giddens A. Nowoczesność i tożsamość. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; 2012. s. 287, 292.
7. Zych AA. Słownik gerontologii społecznej. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”; 2001. s. 202.
8. Raport z wyników, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Warszawa; 2012. s. 51-52.
9. Rajkiewicz A. Polska w obliczu starzenia się społeczeństwa. Diagnoza i program działania. Warszawa: Komitet Prognoz Polska 2000 Plus przy Prezydium PAN; 2008. s. 197.
10. Parsons T. Szkice z teorii socjologicznej. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; 1972. s. 38, Za: Niezabitowski M. Ludzie starsi w perspektywie socjologicznej. Problemy uczestnictwa społecznego. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”; 2007. s. 80.
11. Estes CL, Biggs S, Phillipson C. Social Theory, Social Policy and Ageing. Buckingham: Open University Press; 2003, Za: Giddens A. Socjologia. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; 2012. s. 310.
12. Szukalski P. Starzenie się ludności – wyzwanie XXI wieku. W: Szukalski P. (red.). Przygotowanie do starości. Polacy wobec starzenia się. Warszawa: Wydawnictwo ISP; 2009.
13. Batorski D., Polacy wobec technologii cyfrowych – uwarunkowania dostępności i sposobów korzystania. W: Czapiński J., Panek T. Diagnoza Społeczna 2013: warunki i jakość życia Polaków. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego; 2013. s. 375.
14. Strona internetowa zawierająca informację o programie HELPS: <http://www.man.poznan.pl/online/pl/projekty/139/HELPS.html> (dostęp: 01.12.2016).
15. Strona internetowa zawierająca informację o programie Chefmyself: <http://www.chefmyself.eu/project> (dostęp: 02.12.2016).
16. Strona internetowa zawierająca informację o programie Asisstant: http://cordis.europa.eu/news/rcn/121356_pl.html (dostęp: 02.12.2016).
17. Strona internetowa zawierająca informację o programie Menumat: <http://www.menumat.fi> (dostęp: 02.12.2016).